

1956 MAI SZEMMEL

Meleghy Tamás megemlékezése az Innsbrucki Magyar Ház

2021. október 23-i ünnepségén

A második világháborúban a két nagyhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió összefogásával sikerült legyőzni a Német Birodalmat. Ez a két hatalom igen különböző ideológiára épült. Az Amerikai Egyesült Államok saját megítélése szerint példaképe a liberális demokráciának. Ennek jellemzői: általános választójog, többpártrendszer, a hatalmi ágak függetlensége, polgári szabadságjogok és a magántulajdonra, szabad versenyre épülő gazdasági berendezkedés.

A Szovjet hatalom ideológiája sokak számára igen tetszetős pilléreken állt: ha a termelőeszközök felett a nép átveszi az irányítást, megszűnik a kizsákmányolás. Senki sem tud másokat kizsákmányolni vagy javakat felhalmozni, mindenki hozzájárul a javak megteremtéséhez, ahogy azt tehetsége megengedi, és mindenki vesz a közös javakból igényei szerint. A realitásban a Szovjetunióban Joszif Visszarionovics Sztálin a kommunista párt főtitkára, később egyben a minisztertanács elnöke, tejhatalmú diktátorként uralkodott. A hatalmi ágak függetlenségét felszámolta, az ő általa vezetett kommunista párt uralma kiterjedt a törvényhozásra, a közigazgatásra és az igazságszolgáltatás minden szférájára, a tudományra, a sajtóra és a művészi világra.

Sztálin rendszerében senki sem érezhette magát biztonságban. Megszámolhatatlan volt a szabotálással, az ellenséggel együttműködéssel gyanúsítottak száma. Gyanús lehetett mindenki: régi kommunista forradalmárok, kitüntetett magasrangú pártfunkcionáriusok, állami vállalatok vezetői, közismert tudósok, művészek. Százezrek kerültek munkatáborokba, börtönbe vagy vesztették életüket.

A két nagyhatalom együttműködése a német imperializmus leverésében csak átmeneti érdekszövetség volt. 1945 tavaszán hadseregeik igyekeztek előrenyomulni, a németek által uralt területekből minél nagyobb részt magkaparintani, és ott véglegesen berendezkedni. Európa nyugati része az Egyesült Államok szférájához, Magyarország több Kelet - és Közép-európai

országgal együtt a szovjet szférához került. Utóbbi országokban a kommunisták párt moszkovita emigránsok vezetésével lépésről lépésre átvette a hatalmat. Ez a vezető Magyarországon Rákosi Mátyás volt, akit a történelem mint a szovjet blokk egyik legvéresebb kezű diktátorát tartja számon.

A két nagyhatalom és szövetségesei ellenséges táboroként álltak egymással szemben. Az Egyesült Államokban hajtóvadászat folyt a kommunisták és azok szimpatizánsai ellen. Ismert színészek, tudósok kerültek fekete listára, vesztették el állásukat, Charly Chaplint kitiltják az országból. Ugyanez zajlott - persze fordított előjellel - a Szovjetunióban és annak csatlós országaiban is, azzal a különbséggel, hogy a gyanúsítottak itt nem csak egzisztenciájukat, hanem életüket is veszthették.

Közvetlen fegyveres összecsapásra a két nagyhatalom között nem került sor. Mindkét fél tartott a másik fegyvereitől. Az Egyesült Államoknak hamarabb volt atombombája, de a Szovjetunió hamar felzárkózott. A Szovjetunió sikeresebb volt ideológiájának exportálásában. A kínai polgárháború 1950-ben a kommunisták oldal nyereségével zárult. Indokínában a kommunisták felkelőkkel szemben Franciaország húzta a rövidebbet. Az ország északi része kommunisták uralom alá került. A koreai polgárháborúban a Szovjetunió a kommunisták Északot támogatta. Az ország kettészakadt. Észak-Korea máig kommunisták diktatúra.

A kommunisták világképnek ebben az időben Nyugat-Európában számos szimpatizánsa volt. Meg kell említenünk itt elsősorban Olaszországot, ahol a fasizmus és később a német megszállás alatt, a kommunisták párt szervezte az ellenállást. A helyzet Franciaországban is hasonló volt. Ennek és annak a ténynek köszönhetően, hogy ezekben az országokban tömeges és jól szervezett munkásság létezett, a kommunisták párt nagy számú támogatóra talált. Közkedvelt írók, művészek, tudósok többsége is a Kommunisták Párt oldalán állt.

1953-ban a szovjet diktátor Jozsef Visszarionovics Sztálin meghalt. Az új vezető Nyikita Szergejevics Hruscsov új irányt hirdetett: aki nincs ellenünk, az velünk van - békés verseny és kooperáció a Nyugattal. Baráti kapcsolatot keresett a független, úgynevezett el nem kötelezett országok kormányaihoz, így Jugoszláviához, Indiához, Egyiptomhoz. Végül elítélte elődje Jozsef Sztálin terror

rendszerét, annak áldozatait rehabilitálta, politikai foglyok ezreit engedte haza. Több csatlós országban, így Magyarországon is dermedt csend uralkodott. Rákosi Mátyás, a magyar diktátor továbbra is a helyén maradt, a terror folytatódott. A düh és elkeseredés a lakosságban nőtt. Júniusban a lengyelországi Posnanban a munkásság sztrájkba lépett. A rendőrség bevetése fegyveres felkelést provokált. A katonaság leverte a forradalmat. Az eredmény: 50 halott, több ezer sebesült, 700 felkelő börtönbe került.

Október 23-án kitört a forradalom Budapesten. Az esemény az Írószövetség és a Műegyetem diákjai által szervezett, a lengyel felkelőkkel szolidarizáló tüntetéssel kezdődött. A tömeg első célja a Bem tér. Beszéd hangzanak el. Onnan a tüntetők egy része a Parlamenthez, másik része a Rádióhoz vonul. Itt aznap este elkezdődik a fegyveres harc a felkelők és az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) szervei között. Az események felgyorsulnak: új kormány alakul Nagy Imre vezetésével- az ÁVH-t felszámolják, de facto bevezetik a többpártrendszert, koalíciós kormány alakul, a katonaság a felkelők oldalára áll, Magyarország kilép a Varsói Szerződésből, az ország kihirdeti semlegességét, az ÁVH feladja a harcot, tagjai bujdosnak vagy külföldre menekülnek. A forradalom győzött.

Október negyedikén hajnalban jön a hír: a szovjet csapatok megtámadták Magyarországot. Budapest csatátér, a felkelők több kerületben hetekig ellenállnak. Vidéken a hegyekben még hónapokig kitart néhány izolált csoport. Tömegek menekülnek. Nagy Imrét és Maléter Pált törbe csalják, később kivégzik. Kádár János vezetésével új Moszkva-hű kormány alakul. Beindul a megtorlás. Az eredmény: 2500- 3000 elesett felkelő, 750 elhunyt orosz katona, 350 halálos áldozata a megtorlásnak, 200000 - többségében fiatal - elhagyja Nyugat felé az országot. Budapest egy romhalmaz, az épületek helyrehozása évekig tart, az enyhülésnek a két blokk között egyelőre vége, a Moszkva-hű Osztrák Kommunista Párt elveszti a munkásság többségének bizalmát, az olasz szocialisták felmondják a szövetséget a kommunistákkal, Franciaországban ismert személyiségek, mint a világhírű író- filozófus Jean-Paul Sartre, szakítanak a kommunista párttal.

Mi a jelentősége számunkra ma az 1956-os Magyar Forradalomnak, azon kívül, hogy összejövünk és megemlékezünk hőseiről: azokról a fiatalokról, akik

kimentek az utcára és fegyverrel harcoltak , és azokról, akik a mozgalom élére álltak és ezzel életüket kockáztatták. Le tudunk vonni valami tanulságot saját számunkra, ami releváns a mi életünkre, a mi cselekedeteinkre?

Ha nem akarjuk, hogy egy politikai irányváltás, vagy rendszerváltás kísérlete - mint ez 1956-ban történt- több ezer fiatal életébe kerüljön és egy ilyen folyamat békésen folyhasson le, radikális demokraták kell legyünk. Ez a demokrácia lényege: a békés hatalomátvétel, a békés rendszerváltás lehetősége. Ez a demokratikus hatalomváltási mechanizmus, mint ezt már a modern demokráciaelmélet megalapítói a 17. században pontosan látták, csak szigorú előfeltételek betartása mellett működik. Ezek a következők:

A hatalmi ágak:

- Törvényhozás - tehát a parlament vagy szenátus.
- Hatalomgyakorlás – tehát a kormány és annak szervei .
- Jogszolgáltatás - tehát a törvényszékek, bíróságok függetlensége és kölcsönös kontrollja.
- Ma a hatalmi ágakhoz soroljuk a véleményformáló médiákat, a tudományt és művészetet is.

Ahol ezek a hatalmi ágak nem függetlenek, ahol a kormány, vagy kormánypárt utasíthatja a parlamentet, hogy milyen törvényeket hozzon, a bíróságot, hogy milyen ítéletet hozzon, a médiákat, hogy mi jelenjen meg a hírekben , eldöntheti, hogy mi a jó és mi a rossz tudomány és művészet, ott nincs demokrácia.

Minden hatalmon lévő párt, függetlenül attól, hogy konzervatív, progresszív, jobb vagy baloldali irányultságú, meg szeretné tartani és ki szeretné építeni a hatalmát. A kísértés minden hatalmon lévő párt számára ott van, hogy visszaéljen a hatalmával és leépítse a hatalmi ágak függetlenségét. Ez a Szovjetunióban és csatlós országaiban a kommunista pártnak sikerült: minden hatalmi ág, a törvényhozás a bíróságok, a sajtó, a tudomány a művészetek a párt hatalmának volt alárendelve. Minden hatalom a kommunista párt és annak reprezentánsai kezében volt. Hiába nevezte magát a szovjet blokkhoz

tartozó német állam „Német Demokratikus Köztársaságnak“ hiába beszéltek Magyarországon népi demokráciáról - nem voltak demokratikus országok.

Mivel ez így van, egy demokráciában a polgároknak, a civil szervezeteknek, az ellenzéki pártoknak nagyon oda kell figyelniük a kormány kezére. Ha a hatalmi ágak függetlenségének lebontása már megkezdődött, a demokrácia és a békés irányváltás lehetősége már veszélyben van.

Bátrak kell legyünk. Ahhoz, hogy időben felemeljük a hangunkat, bátorság kell. Meg kell értenünk, minél később emeljük fel a hangunkat, annál nehezebb lesz a dolgunk. Volt főnököm Morel Gyula egyik könyvében írt az úgynevezett puskapor teóriáról. Arról az elképzelésről, hogy mindenkinek tudása és társadalmi helyzete szerint van egy bizonyos ellenállási potenciálja. Aki a puskaporát ellőtte - ott áll tehetetlenül. Ez a teória szerintem csak részben helyes. Persze „ha valaki mindig, minden ellen felemeli a szavát, nem fogják sokáig komolyan venni. De ha valaki egy igazságtalanság láttán felszólal, és ha kell ellenállást gyakorol, annak szerintem nem lesz kevesebb a puskapora, sőt még ellenfelei is azt fogják mondani, ettől az embertől tartanunk kell, ez nem tűr el mindent. Külföldi megfigyelők erre a mechanizmusra vezették vissza azt a tényt, hogy a megtorlás évei után a szovjet hatalom Magyarországot hosszabb pórázra eresztette. Ezért lehetett Magyarország, ahogy ők fogalmaztak, a „szovjethatalom legvidámabb barakkja“.

A felelősség etikájának képviselői a következőt mondják: mindanyian felelősek vagyunk, persze nem azért a helyzetért amibe beleszülettünk - azért elődeink felelősek - de felelősek vagyunk mindazért, amit mi teszünk, és azért a helyzetért is, amit eltűrünk.